THE HEBREW JOURNAL

דער אידישער זשורנאל

THE HEBREW JOURNAL
Published by
JOURNAL PUBLICATIONS OF TORONTO, LIMITED
542 DUNDAS ST. WEST - Telephones: TRINITY 6830-6831
NATHAN FRIEDLAND, President.
Only Daily Jewish Newspaper in the Province of Ontario.

Subscription Rates; $6 PER YEAR $3.50 SIX MONTHS
Single Copy—3 cents.

Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O., Toronto, January 22nd, 1913.

SKILLED PRINTING UNION LABEL TRADES & LABOR COUNCIL TORONTO, ONT. 25

פוילען'ס · ריינוואשונג

מען דארף ניט זיין קיין ווייס־זעהער און אויך ניט קיין גרויסער חכם צו פארשטעהן, אז דער באריכט אין דער ניו־יארקער פוילישער צייטונג „נאווי־מוויאט" איז נאך איינער פון די „פובליסיטי" קונצען, וועלכע די „דעם אנענטען פון דער פוילישער רעגיערונג אין אמעריקע ווענדען אן אום אפצושואכען דעם רושם פון די אידישע פראטעסטען געגען די עקסצעסען אין פוילען.

„ווי עס איז שוין געווען געמאלדען אין די נייעס, האט די „נאווי־מוויאט" אפגעדרוקט א קייבעל פון ווארשא. אין וועלכען עס ווערט דער צעהלט אזא געשיכטע:

„"דער צענטראל קאמיטעט פון דער אגודת ישראל אין פוילען האט ארויסגעגעבען א דערקלערונג אין פארבינדונג מיט די לינגערישע (?) ידיעות וואס ווערען פארשפרייט אין אויסלאנד און איבערהויפט אין אמעריקע וועגען די פאגראמען אין פוילען. אין דער דערקלערונג ווערט געזאגט, אז די אנטי־אידישע אויסברוכען זענען ארויסגערופען געוואָרען נאך דורך די שאָוויניסטישע עלעמענטען. דערפאר איבער האט די רעגיערונג פונקט ווי דאס גאנצע פוילישע פאלק ארויסגעטראטען געגען די אויסברוכען. און זיי אפגעשטעלט איידער זיי האבען זיך אנטוויקעלט".

ווען די פוילישע רעגיערונג זאל זיין אזוי העלדיש אין אפשטעלען פאגראמען אויף אידען, ווי זי קען "באקען" פובליסיטי פאר זיך אין אויס־לאנד, וואלט קיין אידיש בלוט דארטען ניט פארגאסען געוואָרען.

וואס מען זאל ניט זאגען וועגען דער אגודת ישראל, איין זאך איז אבער זיכער. אז אפילו אין העכסטען פאנאטיזם וועט זי ניט כשר'ן די יעצטיגע פילסודסקי רעגיערונג. וועמענס הענט עס זענען פארפלעקט מיט פריש פארגאסענע אידיש בלוט.

מערקווירדיג איז ווי די חברה אנטיסעמיטען ווייסען ווי אזוי זיך צו פארטיידיגען. זיי קענען די קונסט. און ווייסען זיך אונטער וועמען זיך צו באהאלטען. זיי האבען זיכער געהאפט, אז די לייכט־גלויביגע אמעריקאנער אידען וועלען אנגעמען פאר גוט געלט אזא דערקלערונג אלס די דערקלערונג פון דער "אגודת ישראל". און וועלען אויפהערען צו פראטעסטירען.

פריש אין זכרון איז נאך די מעשה מיט דער "דערקלערונג" פון די רבנים אין ראטען־פארבאנד. ווען עס האט זיך אין אויסלאנד אנגעהויבען די גרויסע פראטעסט באוועגונג געגען דעם, וואס די סאוויעטען רעגיערונג פארפאלגט רעליגיע.

יענע דערקלערונג איז אויך געווען אין דעם זעלבען טאן, אז פאר רעליגיע איז דער סאוויעטען פארבאנד אן אמת'ער גן עדן.

צווישען די ביידע דערקלערונגען דארף מען זאגען להבדיל. יענע איז כאפש געווען א האלב אמת'ע. ווייל די רבנים זענען געצוואונגען געווען עס אונטערצושרייבען. די אבער איז פון אנהויב ביז'ן סוף א פוילישער פראדוקט, און וויפיעל אמת עס איז דא אין א פוילישען פראדוקט דארף מען דאך קיינעם ניט דערצעהלען.

געזעץ און שכל

רודערט זיך שטארק יעצט אין טאראנטא, איבערהויפט אין לענגאלע קרייזען וועגען דעם פאל. זוהם צוויי אנענטען פון דער טאראנטא'ר געהיים פאליציי האבען אליין צוגעגעבען, אז זיי האבען געזעהן ווי א מאן איז באגגען א ברוטאלען טאט איבער אן אונבאהאלפענעם קינד און האבען אים ניט געשטערט ביז ער איז פארברעכען באגאנגען. ערשט נאכדעם ווי דער בעסטיאלישער טאט איז דורכגעפירט געוואָרען האבען די געהיים אגענטען אים ארעסטירט.

די געהיים אגענטען האבען פארענטפערט זייער ניט ארויסמישען זיך פריער און ניט דערלאזען, אז דער שאנדהאפטער טאט זאל ניט באגאנגען ווערען און דאס קינד זאל ניט רואינירט ווערען דערמיט. וואס זיי האבען דערקלערט, אז זיי זענען ניט קיין נבאים. זיי האבען ניט געקענט טרעפען, אדער וויסען אין מאן אים מיט דאס קינד. און אויסער דעם האבען זיי דערקלערט, אז לויט דער אלטער ענגליש־שער טראדי־ציע, אז א מענשען'ס היים איז זיין פעסטונג, און קיינער טאר אהין ניט אריין אן זיין דערלויבניש. און אזוי ווי זיי האבען ניט געהאט קיין פולמאכט, און ניט קיין באפעהל פון געזעץ אריינצוגעהן אין הויז, האבען זיי געמוזט ווארטען אויף אזא מאמענט, ווען א פארברעכען איז באגאנגען געוואָרען פאר זייערע אויגען, אזוי אז געזעצליך זאלען זיי קענען אריין אין הויז.

געזעץ און שכל.

איז אז עס איז דא געזעץ דארף מען קיין שכל ניט האבען?

דאס געזעץ שרייבט אויך פאר אז א פאליציי בעאמטער קען ארעס־טירען א מענשען, אויב ער האט א חשד, אז דער מענש וויל באגעהן א פאר־ברעכען, אדער איז אין אן אקט פון פארברעכען געגען געזעץ און ארדנונג, אדער האט בדעה צו באגעהן א פארברעכען, אדער געהט אין א וועג וועל־כער קען אים פירען צו פארברעכען.

דאס אלץ שרייבט דאס געזעץ פאר און ניט דעם פאליציסט אין גאס די געלעגענהייט צו טאן ווי ער פארשטעהט. אין אנדערע ווערטער הייסט עס, אז דאס געזעץ גיט אויך א געלעגענהייט א פאליציסט אין אדער אן א יוניאנפארמע זיך צו באנוצען מיט שכל. פארוואס זשע האבען עס די געהיים אגענטען ניט געמאן אין האבען געדארפט ווארטען ביז אזא ברוטאלער אונ־מענשליכער פארברעכען וועט באגאנגען ווערען?

איינינע פראמינענטע אדוואקאטען זעגען מיט דער מיינונג, אז גע־זעץ איז געזעץ, אז ביז אן אקטועלער פארברעכען איז ניט באגאנגען גע־וואָרען האט קיינער ניט, און אפילו די פאליציי האט קיין רעכט זיך ארויי־צומישען אדער מאכען אן ארעסט, איז דאך ניטא קיין ארזאכע צו ארעס־טירען א מענשען, וועלכער אנטלויפט אויפ'ן אנבליק פון א פאליציסט. עס קען דאך זיין, אז דאס יאגט אים ניט זיין געוויסען, פילענדיג זיך שולדיג, עס קען דאך זיין, אז ער האט אזוי פיינט א פאליציסט, אז ביים אנבליק אליין ווערט אים שלעכט, און ער מוז אנטלויפען.

מיר האלטען, אז דער פארברעכער, וועלכער איז באגאנגען דעם שענדליכען טאט איז זיכער א מאניאק, וועלכער דארף אוועקגעשיקט ווערען אין אן אנשטאלט פאר גייסטיג קראנקע. אבער מיר האלטען, אז צום געזעץ דארף א פאליציסט אויך נוצען שכל. און איז דעם פאל טראגען די געהיים אגענטען א גרויסען טייל פון פאראנטוואָרטליכקייט פאר'ן באגאנגענעם פארברעכען.

סעניגליכע צרות

(טעגליכע שמועסען)
פון יצחק׳

שווער צו זיין א קעניג.

עס איז פיעל שווערער ווי א כלמד, זאג איך אייך. אויף דעם וועט אייך ערות זאגען ליפא־בער דער דרדקי־מלמד פון מיין הייימיש־שטעדטעל, וועלכער איז יעדן נאך פסח געווען א צובראכענער שארבען פון זיין קעניגליכער הערשאפט איבער דער וואר...

א גאנץ יאהר האט ער דוקא געוואַרט אויפ'ן פסח, נאר דעם ערב־פסח'דיגען "האוז־קלייניגנ" האט ער ניט געקענט פאר־טראגען.

אזוי, שנעל ווי די ערב־יום־טוב'דיגע טעג האבען זיך אנגערוקט האט זיך אנגע־הויבען א מעשה.

— ליפא־בער, טראג ארויס די פא־מיליניצע!

— ליפא־בער, ריינית ארום די קליאס־קעס!

— ליפא־בער, מאך א שטיקעל לאד־אויפ'ן בוידים!

און אט אזוי האט עס אנגעהאלטען ביז צום סדר.

זיצט ער אכאל אזוי, אונזער ארי־מער דרדקי־מלמד און פראוועט דעם סדר אבער עס פיהלט ניט קיין גאנצען אבר.

— הערסטו, יענטע, וואס איך וועל דיר זאגען, — רופט ער זיך אן צו זיין "מלכה" וועלכע זיצט ביי זיין רעכטער זייט, — הפנים אז ס'איז גארניט אזא גליק צו זיין א קיסר. אט בין איך בלויז איינכאל אין יאהר א מלך. האלט איך זיך קוים אויף די פיס. ווי אזוי זשע הארעוועט נעבאר אן אמת'ער קעניג וועלכער מון זיין גאנץ לעבען הערשען?

און אונזער דרדקי־מלמד איז דאך טאקע זעהר גערעכט געווען. א קיסר ווייסט דאך טאקע ניט פון קיין טאג־און־נאכט.

ווייסט איהר דאך מסתמא אז א קע־ניג עסט ניט ווי מיר פשוט'ע מענשען עסען דריי מאל אין טאג. ביי איהם שטעהען צוויי סאלדאטען און ווארפען אויף איהם פולע לאפאטעס מיט עסע־ווארג... און טאמער לייגט ער זיך שלאפ־פען שטעהט אן ארמיי סאלדאטען ביים שלאף־צימער און אלע שרייען אויף א קול: —

ש־ש־ש־שאט! דער קעניג שלאפט!

נו, פרעג איך אייך, קאן מען עפעס הנאה האבען פון אזא שלאף?

אדער, למשל, נעהמט אזא זאך ווי איבערבייטען א העמד.

א "נאש־בראט" טוט עס איין מאל א וואך. ביים קעניג אבער איז אנדערש. דארט שטעהט דער קעניג שטענדיג א נא־קעטער און צוויי סאלדאטען שטעהען לע־בען א בארג מיט העמדער: — איינער טוט איהם אויס דאס העמד און דער אנ־דערער טוט איהם אן א צווייטע, א פרי־שניקע, נאר וואס פון ביינעל ארויס...

איז דאריבער קיין וואונדער ניט וואס דער "קעניג" פון די אמעריקאנער "האר־באס", דער אידישער בחור לאזאראוויטש האט באשלאסען צו אראפוואַרפען די "קרוין" פון זיך און אפאדאנקען.

און בעת ער האט באשלאסען צו ארונטערוואַרפען פון זיך דיקרוין, דערהעה זיך ארום איבער די וועלט־ער אלבאנישער קעניג דער אלבאנישער קעניג זאגו און זוכט ארום צוויי זאכען: —

אז אלטע היסטאָרישע קרוין פאר זיין געזאלבטען קאפ און א יונג שעהן מיי־דעל, מיט קעניגליכען בלוט אין איהרע אדערען, צו דערוואַרימען זיין קערפער.

* * *

ווען איך וואלט געהאט אן איינפלוס אין קעניגליכע הויפען, וואלט איך רעקא־מענדירט דעם אלבאנישען קעניג, אז ער זאל אפקויפען די קרוין פונ'ם ארונטער־נעזעצטען שפאנישען קעניג אלפאנזא.

ער וועט ווארשיינליך זי מעהר ניט דארפען... אלפאנזא האט איצט ניט וועניג צרות אהן דער קרוין.

און איך וואלט אפשר אויך רעקאמענ־דירט דעם אלבאנישען קעניג צום נעווע־זענעם דייטשען קאיזער ווילהעלם, ווייסט אבער ניט די וועלט וואו ער וואוינט.

אט האב איך געלייענט מיט א פאר טעג צוריק אז א וואשינגטאנער אייג־וואוינער האט אדרעסירט א בריעף צום דייטשען אימפעראטאר. איז דער בריעף אנגעקומען צוריק מיט א צושריפט אז זיין אדרעס איז ניט באקאנט.

דער אדרעס האט זיך געלייענט אזוי:

"זיין האהיים צום אימפעראטאר פון דייטשלאנד, קאיזער ווילהעלם פאן האהענ־צאלערן".

און אין בערלינער פאסט־אפיס האט מען בשום אופן ניט געקאנט פארשטעהן צו וועמען דער דאזיגער בריעף איז אדרע־סירט...

* * *

ניטא, אידען, וואס צו מקנא זיין א היינטיגען קעניג.

די בעסטע באשטעטיגונג איז פאר מיר דער רומענישער קעניג קארול, וועל־כער איז, אויף די עלטערע יאהרען געווא־רען אזא פארברעכטער מאראליסט — אויפ'ן חשבון פון זיין ברודער.

הערט איהר, ניט אומזיסט זאגט מען, אז ראבערט וואו א בעל־תשובה שטעהט, טאר א צדיק ניט שטעהן. דער דאזיגער מאמעליגע־קעניג איז דאך געווארען פרי־מער פונ'ם פויפסט.

וואס זאגט אויף דעם מאראם מאגדא לופעסקו?

אבי איך האב געגלויבט, אז מיר וועל־ען אין גיכען האבען א צווייטע אסתר המלכה...

פארשטערט געווען אידען א נחת...

איז וואס זשע זאגט איהר? לויגט זיך היינטיגע צייטען צו אנגעהמען א קע־ניגליכען דושאב?

— נאו מער! צוויי מאל נארסער! ס'לויגט זיך ניט.

דאס נייע קהלה געזעץ אין פוילען

פון דעפ. דר. ה. ראזמארין
(וויצע פרעזעס פון אידישען "קאלא")

דאס פוילישע בילדונגס־מיניסטעריום האט ענדליך פארעפענטליכט אין דעם אפיציעלען ארגאן פאר די פאראדרדנונגען פון דער פוילישער מלוכה די נייע פאר־אדרדנונג אין באצוג צו די אידישע קהלות אין פוילען, וואס פיעל פון איהרע פונק־טען הויבען אן צו פארפליכטען און געהען אריין אין לעבען נאך פון הייי־יאהר אן און אויך די איבערגע. מעהר קאמפליציר־טע און זאגאר אין אויסנאהמספאלען איז די פאראדרדנונג, אלס גאנצע, פארפליכ־טענד ניט שפעטער ווי מיט'ן אנהויב פון יאהר 1933.

איך זאג: ענדליך איז פארעפענט־ליכט געוואָרען די פאראדרדנונג, ווייל לאנ־גע, גאר לאנגע יאהרען האבען מיר, די פארלאמענטארישע ווי בכלל פארשטעהער פון דער אידישער באפעלקערונג אין פוי־לען, געהאלטען אין איין משתדל זיין זיך אן פועלן ביי דער רעגיערונג עטוואס צו נארמאליזירען די לאגע אין בעצוג צו די אידישע קהלות אין לאנד. אריינברענגען אביסעל געזעצליכע אדרדנונג און ראציא־נעלע ווירטשאפט אין זיי, אנשטאט דעם כאאס און אונארדנונג אין געזעצליכען זין, וואס הערשען אין זיי — און זיי ער־מעגליכען צו ערפילען די אזוי אחרייות־פולע און פיעל־זייטיגע אויפגאבען, וואס זיי דארפען צו ערפילען לטובת דער אידי־שער באפעלקערונג אין פוילען; א זאך וואס איז פון קארדינאלערער וויכטיגנ־קייט אין די היינטיגע שווערע קריזיס־צייטען אין פוילען, וועלכע האט איבערגע־בולט'ע און אונטערדריקענדע ביז גאר שפורען אויסגעאיבט אויף דער אידישער באפעלקערונג.

און זאל דאס גלייך ביים אנהויב גע־זאגט ווערען: די נייע פאראדרדנונג האט ווייט־ווייט ענטשיידענדע אונזערע ערוואר־טונגען און האפנונגען אין באצוג צו איהר הגם — פון דער צווייטער זייט ווייטער, מוז לאיאל אונטערגעשטראכען ווערען, אז איינינע פונקטען איהרע, הויפטזעכליך די יענינע, וואס רעדען וועגען די פינאנצען פון די אידישע קהלות אין פוילען אויפ'ן געביט פון זייערע הכנסה־מקורות, זיינען אויסגעצו רעגולירען פועל ביז איצטיגע פארלאזטע און כאאטישע פונקטען און צווייגען פון דער קהלות־ טעטיגקייט. אבער לאמיר אביסעל אויספיהרליכער זיך אפשטעלען אויף די מעהר וויכטיגע פונק־טען פון דער נייער אקארשט פארעפענט־ליכער פאראדרדנונג.

דער וויכטיגסטער פונקט פון דער נייער פאראדרדנונג ווענען די אידישע קהלות אין פוילען איז אהן ספק דער פונקט, וואס לויטעט, אז די קהלה־בור־דזשעטען, סיי פון די קליינע סיי פון די גרעסערע קהלות, וועלען שוין, אנהויבענ־דיג פון הייי־יאהר אן, באשטעטיגט ווע־דען דורך די וואיעוואדזטוועס, און אין וואדרשע דורך דעם רעגיערונגס קאמיסא־ריאט און ניט דורך דאס מיניסטעריום פאר בילדונג און רעליגיע, ווי דאס האט זיך פראקטיצירט ביז היינט צו טאג.

אלזא ווי עס איז צו זעהן קלאהר פון דעם פונקט פון דער פאראדרדנונג, וועלען להבא די גרעסערע אידישע קהלות ניט האבען, ווי ביז איצט, קיין שום קאנ־טאקט מיט דעם בילדונגס־מיניסטעריום. דאס בילדונגס מיניסטעריום באפרייט זיך איינגאנצען פון דעם עול און פארשטעהט זיך אין געוויסען זין אויך פון פאראנט־וואָרטליכקייט פאר די ענינים פון אידי־שען קהלה־וועזען אין פוילען. אמת, טאקע אז די נייע פאראדרדנונג זעהט פאר דאס מיניסטעריום, אלס העכערע (און זאגאר לעצטע) אינסטאנץ, צו וועלכען די אר־נאנען פון די אידישע קהלות אין פוילען אויפ'ן אויסען צו רעגולירען פועל ביז איצטיגע פארלאזטע און כאאטישע פונקטען און צווייגען פון דער קהלות־ טעטיגקייט. אבער לאמיר אביסעל אויספיהרליכער זיך אפשטעלען אויף די מעהר וויכטיגע פונק־טען פון דער נייער אקארשט פארעפענט־ליכער פאראדרדנונג.

דער וויכטיגסטער פונקט פון דער נייער פאראדרדנונג וועגען די אידישע קהלות אין פוילען איז אהן ספק דער פונקט, וואס לויטעט, אז די קהלה־בור־דזשעטען, סיי פון די קליינע סיי פון די גרעסערע קהלות, וועלען שוין, אנהויבענ־דיג פון הייי־יאהר אן, באשטעטיגט וועדען דורך די וואיעוואדזטוועס, און אין וואדרשע דורך דעם רעגיערונגס קאמיסא־ריאט און ניט דורך דאס מיניסטעריום פאר בילדונג און רעליגיע, ווי דאס האט זיך פראקטיצירט ביז היינט צו טאג.

אלזא ווי עס איז צו זעהן קלאהר פון דעם פונקט פון דער פאראדרדנונג, וועלען להבא די גרעסערע אידישע קהלות ניט האבען, ווי ביז איצט, קיין שום קאנ־טאקט מיט דעם בילדונגס־מיניסטעריום. דאס בילדונגס מיניסטעריום באפרייט זיך איינגאנצען פון דעם עול און פארשטעהט זיך אין געוויסען זין אויך פון פאראנט־וואָרטליכקייט פאר די ענינים פון אידי־שען קהלה־וועזען אין פוילען. אמת, טאקע אז די נייע פאראדרדנונג זעהט פאר דאס מיניסטעריום, אלס העכערע (און זאגאר לעצטע) אינסטאנץ, צו וועלכען די אר־נאנען פון די אידישע קהלות אין פוילען אויפ'ן קענען צו רעגולירען פועל ביז איצטיגע פארלאזטע און כאאטישע פונקטען און צווייגען פון דער קהלות־ טעטיגקייט. אבער לאמיר אביסעל אויספיהרליכער זיך אפשטעלען אויף די מעהר וויכטיגע פונק־טען פון דער נייער אקארשט פארעפענט־ליכער פאראדרדנונג.

דער וויכטיגסטער פונקט פון דער נייער פאראדרדנונג ווענען די אידישע קהלות אין פוילען איז אהן ספק דער פונקט, וואס לויטעט, אז די קהלה־בור־דזשעטען, סיי פון די קליינע סיי פון די גרעסערע קהלות, וועלען שוין, אנהויבענ־דיג פון הייי־יאהר אן, באשטעטיגט ווע־דען דורך די וואיעוואדזטוועס, און אין וואדרשע דורך דעם רעגיערונגס קאמיסא־ריאט און ניט דורך דאס מיניסטעריום פאר בילדונג און רעליגיע, ווי דאס האט זיך פראקטיצירט ביז היינט צו טאג.

אלזא ווי עס איז צו זעהן קלאהר פון דעם פונקט פון דער פאראדרדנונג, וועלען להבא די גרעסערע אידישע קהלות ניט האבען, ווי ביז איצט, קיין שום קאנ־טאקט מיט דעם בילדונגס־מיניסטעריום. דאס בילדונגס מיניסטעריום באפרייט זיך איינגאנצען פון דעם עול און פארשטעהט זיך אין געוויסען זין אויך פון פאראנט־וואָרטליכקייט אין